

ЯКОВЕНКО Роман Валерійович
викладач,
БОЙКО Олександра Сергіївна
студентка 2-го курсу ФОФ
стац., гр. ФК-08-1

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ, ЙОГО ФУНКЦІЇ ТА РОЛЬ У ЗДІЙСНЕННІ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ

У статті розкривається сутність центрального банку, його місце та роль в банківській системі країни, функції, правовий статус та організаційна побудова Національного банку України, проблеми подальшого розвитку та монетарна політика НБУ.

Постановка проблеми та її актуальність. Розвиток економіки України висуває нові вимоги до економічної політики держави, які полягають у необхідності зміщення акцентів із зовнішньої орієнтації економіки на активізацію та стимулювання розвитку внутрішнього ринку. Грошово-кредитна політика Національного банку України, як складова частина економічної політики країни, має забезпечити відповідне монетарне підґрунтя для стабільного соціально-економічного розвитку – цінову стабільність та низьку інфляцію у довгостроковому періоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями проблем банківської системи займалися провідні науковці світу: М. Фрідман, Б. Коен, М. Кінг, О. Ісінг та ін. Також зазначену проблематику досліджували ряд відомих українських науковців, серед яких А. Гальчинський, В. Геєць, В. Семиноженко, Р. Тиркала, О. Кириченко, В. Коваленко та ін.

Цілі статті. Мета статті полягає у з'ясуванні основних засад та пріоритетних напрямків грошово-кредитної політики Національного банку України в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Банківська система незалежної України і, відповідно, Національний банк України створювалися протягом 1991 р. у зв'язку з дезінтеграцією радянської банківської системи. Правовою основою банківської системи нашої держави став Закон України „Про банки і банківську діяльність”, ухвалений Верховною Радою України 20 березня 1991 року [3]. Відповідно до постанови Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону України „Про банки і банківську діяльність» цей законодавчий акт набув чинності 1 травня 1991 року.

На підставі зазначених вище законодавчих актів було скасовано державну монополію у банківській системі та створено нову дворівневу фінансову систему. Перший рівень – Національний банк України, другий – комерційні банки [9, С.143].

Зміст діяльності Національного банку України розкривається через систему його функцій, в основних напрямках функціонування. Для виконання завдань, покладених на цей особливий центральний орган державного управління Законом України „Про Національний банк України” (статті 6 і 7), передбачено виконання певних функцій.

Насамперед, ст. 99 Конституції України та ст. 6 Закону України „Про Національний банк України” [7] визначають, що основною функцією Національного банку є створення таких грошово-кредитних механізмів, які спроможні забезпечити стабільність національної грошової одиниці (гривні) з метою цінової стабільності, стримування інфляції, платоспроможності, що створює передумови для економічного зростання в країні.

Стабільність грошової одиниці, як відомо, пов’язана зі стабільністю споживчих цін і курсовою політикою держави. На виконання своєї основної функції НБУ сприяє забезпеченню стабільності банківської системи, а також, у межах своїх повноважень, цінової стабільності, тобто утриманню системи цін на певному рівні підтриманням стабільного курсу грошової одиниці України. Основною метою цінової стабільності є забезпечення купівельної спроможності національної грошової одиниці, яка досягається завдяки підтриманню низького рівня інфляції. Відповідно до ст. 7 Закону України „Про Національний банк України” Національний банк виконує й інші функції [4].

Велике значення для ефективності банківського регулювання має нормотворча функція Національного банку України. Національний банк видає нормативно-правові акти з питань, віднесених до його повноважень, які є обов’язковими для органів державної влади і місцевого самоврядування, банків, підприємств, організацій та установ незалежно від форм власності, а також для фізичних осіб.

При здійсненні НБУ функцій щодо здійснення єдиної державної грошово-кредитної політики передбачається, що основні засади грошово-кредитної політики ґрунтуються на основних критеріях та макроекономічних показниках загальнодержавної програми економічного розвитку та основних параметрах економічного і соціального розвитку України на відповідний період, що охоплюють прогностичні показники обсягу валового внутрішнього продукту, рівня інфляції, розміру дефіциту державного бюджету та джерел його покриття, платіжного і торгового балансів, затверджених Кабінетом Міністрів України.

Ефективність функціонування банківської системи України значною мірою залежить від рівня кваліфікації апарату управління НБУ як частини єдиного механізму банківської системи. Успішне виконання апаратом управління НБУ завдань і функцій, визначених Законом України „Про банки і банківську діяльність”, можливе лише на основі наукового підходу до визначення його організаційної структури та діяльності [5].

Структура НБУ побудована за принципом централізації з вертикальним підпорядкуванням і має функціонально-територіальний характер. До системи НБУ належать центральний апарат, філії (територіальні управління), розрахункові палати, представництва банку за кордоном, головне управління, інженерно-технічний центр, Банкотно-монетний двір, фабрика банкотного паперу, Державна скарбниця України, Центральне сховище, спеціалізовані підприємства, банківські навчальні заклади та інші структурні одиниці й підрозділи, необхідні для забезпечення діяльності Національного банку.

Національний банк України в межах, визначених законодавством, самостійно вирішує питання організації, створення, ліквідації та реорганізації структурних підрозділів та установ Національного банку, його підприємств, затверджує їх статuti та положення.

Для здійснення своїх функцій та керівництва територіальними управліннями НБУ має центральний апарат, який функціонує у Києві. Організаційні основи і структура центрального апарату НБУ затверджені постановою Правління НБУ. До структури центрального апарату Національного банку входять департаменти та самостійні управління з основних напрямів банківської діяльності, зокрема, функціями яких є розроблення грошово-кредитної політики, здійснення банківських операцій, дослідно-аналітичних робіт, а також організація робіт технічного та адміністративного характеру. В центральному апараті Національного банку функціонують такі департаменти: адміністративний, економічний, банківського нагляду, валютного регулювання, платіжних систем, готівково-грошового обігу, бухгалтерського обліку, монетарної політики, інформатизації, персоналу, міжнародних зв'язків, валютного контролю і ліцензування, фінансовий, юридичний, економічного аналізу, досліджень і прогнозування, банківської безпеки, пруденційного нагляду, внутрішнього аудиту тощо.

Внутрішня структура департаменту неоднакова і деякі з них мають складну побудову. Так, до департаменту валютного регулювання входять чотири управління, а саме: валютних операцій; прогнозування; валютної політики; методології валютного регулювання та валютного контролю і ліцензування. Національному банку України також підпорядковані інші установи: Операційне управління, Головне управління, Центральне сховище, Державна скарбниця, Центральна розрахункова палата, Банкотно-монетний двір, фабрика банкотно-паперу, інженерно-технічний центр, навчальний центр, банківські навчальні заклади (академія в Сумах, інститут у Львові). Національний банк України має офіційні видання: „Бюлетень НБУ”, „Платіжний баланс України”, „Вісник НБУ”.

Національний банк України виступає як єдина централізована система, якій підпорядковуються всі ланки цієї системи на місцях (територіальні управління). Свої завдання і функції Національний банк здійснює через територіальні управління, які є відокремленими підрозділами Національного банку, що розташовані поза місцем його знаходження і здійснюють свою діяльність на правах філій. У територіальних управліннях НБУ структура апарату аналогічна центральному з деякими відмінностями, що впливають зі специфіки їх роботи [1, С.61–62].

Щорічно Національний банк інформує Верховну Раду України про напрями грошово-кредитної і валютної політики, розробленої Національним банком на наступний рік і на більш тривалий період.

Сутність грошово-кредитної політики полягає у зміні пропозиції грошей, тобто збільшення пропозиції в період спаду для заохочення витрат і зменшення – під час інфляції для зменшення витрат. В Україні головним суб'єктом грошово-кредитної політики є Національний банк. Крім нього, у

виробленні грошово-кредитної політики беруть участь інші органи державного регулювання економіки – Міністерство фінансів, Міністерство економіки, безпосередньо уряд, Верховна Рада. Органи виконавчої та законодавчої влади визначають основні макроекономічні показники, які слугують орієнтирами для формування цілей грошово-кредитної політики (обсяг ВВП, розмір бюджетного дефіциту, платіжний та торговий баланси, рівень зайнятості та ін.). Верховна Рада, крім того, регулярно заслуховує доповіді Голови НБУ та одержує інформацію банку про стан грошово-кредитного ринку в Україні. Проте вирішальна роль у розробленні та реалізації монетарної політики належить Національному банку, оскільки він несе відповідальність перед суспільством за стан монетарної сфери. Як передбачено Конституцією України (ст.100), Рада НБУ самостійно розробляє основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням [6, С.289].

У 2009 році грошово-кредитна політика здійснювалась у складних умовах економічної та фінансової кризи і спрямовувалась на якнайшвидше подолання її наслідків. Значне зниження зовнішнього попиту на вітчизняну продукцію, згорання іноземних інвестицій, суттєве ускладнення доступу до зовнішніх фінансових ресурсів, необхідних для реформування економіки, викликало падіння виробництва, експорту, зменшення всіх видів доходів, особливо валютних, обумовило труднощі з наповненням бюджету, перевищення попиту на іноземну валюту над її пропозицією. Це на початку року спровокувало девальваційні процеси, ажіотажні настрої у населення щодо купівлі валюти та вилучення коштів із банківської системи, що відобразилося на її ослабленні, зменшенні кредитування економіки, скороченні золотовалютних резервів Національного банку.

Падіння ВВП становило у I кварталі 2009 р. 20,3%, у II кварталі – 18%, промислове виробництво за сім місяців скоротилося на 30,4%, експорт зменшився на 48,5%. Рівень безробіття на кінець липня становив 2,2%. Чистий притік зовнішніх інвестицій до України за сім місяців скоротився у 2,9 рази, а приплив іноземних запозичень за кредитами та облігаціями, який спостерігався у минулому році (10,2 млрд. дол.), змінився на їх чистий відплив у поточному році (-4,5 млрд. дол.). Перевищення бюджетних видатків над отриманими доходами за перше півріччя зросло до 9,6 млрд. гривень. Інфляція залишається на високому рівні – за сім місяців індекс споживчих цін зріс на 8,5%.

Основні засади грошово-кредитної політики на 2010 рік мають враховувати тенденції розвитку вітчизняної економіки та грошово-кредитної сфери, передбачати комплекс змінних індикаторів фінансової сфери та систему заходів монетарної політики, спрямованих на забезпечення стабільності національної грошової одиниці, сприяти відновленню економіки та стійкості банківської системи.

У 2010 році макроекономічні умови здійснення грошово-кредитної політики знаходитимуться під впливом загальносвітових тенденцій, пов'язаних із наслідками фінансової кризи 2008-2009 рр. За оцінками міжнародних фінансових інститутів світова економіка наступного року

увійде до стадії помірною зростання, що пов'язуватиметься з результатами вжиття в економічно розвинених країнах антикризових заходів та необхідністю посилення державного втручання та контролю. Прогнозується зростання світової економіки на рівні 2,5%.

Такі очікування створюють для України умови поступового відновлення зовнішнього попиту на продукцію вітчизняного експорту. Утім темпи його зростання в 2010 році ще не матимуть суттєвого пришвидшення. З іншого боку, тривалий період попереднього зниження внутрішнього попиту, що супроводжувалося зменшенням доходів населення, скороченням обсягів промислового виробництва, інвестицій в основний капітал на фоні підвищення цін за базовими товарними групами імпорту (у т. ч. енергоносіїв), формуватиме підґрунтя також і для стримування темпів зростання імпорту. Очікується, що у наступному році дефіцит рахунку поточних операцій платіжного балансу може становити 0,1% від ВВП. Також триватиме вплив коштів за рахунком операцій з капіталом та фінансових операцій, хоча й в менших обсягах ніж у 2009 році. Обсяг планових платежів за прямим та гарантованим державою боргом в наступному році становитиме не менше ніж 2,3 млрд. дол. США, а за приватним боргом – більше ніж 18 млрд. дол. США.

Головною метою грошово-кредитної політики у 2010 році та надалі відповідно до Конституції України лишатиметься забезпечення стабільності грошової одиниці, що є основою для забезпечення збалансованого економічного розвитку, підвищення рівня зайнятості та реальних доходів населення.

У середньостроковій перспективі внутрішні аспекти стабільності гривні мають розглядатися в контексті сприяння забезпеченню цінової стабільності, головним критерієм якої має слугувати динаміка індексу споживчих цін. Водночас це завдання передбачає не лише досягнення визначених інфляційних орієнтирів, а й створення фундаментальних передумов для підтримання стабільного низькоінфляційного середовища на довгостроковій основі та забезпечення стійкості грошової одиниці до впливу різноманітних дестабілізуючих чинників.

У прийнятті монетарних рішень Національний банк насамперед має спиратися на прогноз розвитку реального сектору економіки, платіжного балансу та фінансового ринку, який має робитися на підставі ретельного аналізу широкого спектра макроекономічних, бюджетних та монетарних показників, їх взаємозв'язку і впливу на стабільність гривні з урахуванням можливих змін у тенденціях в майбутньому. На підставі розгляду прогнозних оцінок розвитку визначатиметься потреба у застосуванні відповідних регулятивних заходів.

Застосування гнучких механізмів курсоутворення обумовлюватиме необхідність підвищення ефективності відсоткових важелів монетарного регулювання. Подальше посилення дієвості відсоткової політики також визначатиметься станом фондового ринку (який є ключовим елементом відсоткового каналу трансмісійного механізму грошово-кредитної політики) та темпами його посткризового відновлення.

Використання запропонованих вище підходів до проведення грошово-кредитної політики в середньостроковому періоді сприятиме як подоланню актуальних викликів, так і створенню надійних макроекономічних та монетарних підвалин для забезпечення стабільності національної грошової одиниці в довгостроковій перспективі.

Національний банк України має продовжувати вжиття заходів з фінансового оздоровлення банків та стабілізації їх роботи. Покращення якості кредитного портфеля сприятиме підвищенню рівня капіталізації банків. Для підвищення фінансової стійкості банків Національний банк України має посилювати моніторинг здійснення банками додаткової капіталізації, стимулювати банки до поліпшення якості управління ризиками, удосконалення кредитних процедур, забезпечувати зважені підходи до питання про застосування до банків заходів впливу, приділяти увагу контролю за недопущенням провокування кредитних та економічних циклів із надмірною кредитною експансією та подальшим різким знеціненням активів. Одночасно вживати заходи щодо сприяння процесам консолідації в банківському секторі. Особливу увагу слід приділити моніторингу параметрів зовнішнього, у тому числі корпоративного, контролю щодо припливу і відпливу капіталу та недопущенню посилення ризиків короткострокового спекулятивного капіталу.

Національний банк у своїй діяльності має враховувати сучасні світові тенденції в зміні методології і в реформуванні міжнародних стандартів банківського нагляду та фінансового регулювання [8].

Для з'ясування ролі монетарної політики в ринковій економіці важливе значення має усвідомлення завдань, які ставляться монетарними владними структурами і вирішуються монетарними методами. Ці завдання прийнято називати цілями монетарної політики. Вони поділяються на три групи: стратегічні, проміжні і тактичні.

Стратегічними є цілі, що визначені, як ключові в загальноекономічній політиці держави. Ними можуть бути зростання виробництва, зайнятості, стабілізація цін, збалансування платіжного балансу. Кожна з цих цілей настільки важлива для суспільства, що владні структури можуть ставити перед собою завдання одночасно реалізувати їх усі чи більшу їхню частину. Держава має у своєму розпорядженні широкий спектр регулятивних інструментів для розв'язання таких завдань. Проте, за допомогою заходів лише монетарної політики одночасно досягти всіх указаних цілей неможливо через специфіку її інструментарію. Тому центральний банк вибирає залежно від конкретної економічної ситуації одну із стратегічних цілей.

Проміжні цілі монетарної політики полягають у таких змінах певних економічних процесів, які сприятимуть досягненню стратегічних цілей. Характерною особливістю проміжних цілей є те, що встановлюються вони на тривалі часові інтервали, упродовж яких можуть бути реалізовані і виявити свою ефективність. Так, поживлення кон'юктури ринку через зростання маси грошей чи зниження відсоткових ставок у короткостроковому періоді може призвести до зростання попиту і цін. І лише за умови, що ці заходи

активізують інвестиції і зростання виробництва, буде забезпечене зростання пропозиції, яке зупинить зростання цін і стабілізує їх.

Тактичні цілі – це оперативні завдання банківської системи щодо регулювання ключових економічних змінних, передусім грошової маси, відсоткової ставки та валютного курсу, для досягнення проміжних цілей. Стосовно кожного з цих показників може статися реалізація одного з трьох завдань: зростання, стабілізація, зниження. Конкретний напрям зміни економічної змінної визначається проміжною ціллю монетарної політики та характером показника. Характерними ознаками тактичних цілей є їхня короткостроковість, реалізація їх оперативними заходами виключно центрального банку, багатоаспектність, єдність. Ці особливості істотно ускладнюють вибір та механізми реалізації тактичних цілей. Якщо зміна маси грошей впливає на зміну сукупного попиту і зачіпає всю макроекономіку, то зміни відсоткової ставки та валютного курсу можуть впливати не тільки на сукупний попит, а й на інтереси певних груп економічних суб'єктів і зумовлює структурні зміни в економіці.

Залежно від економічних змінних та пов'язаних з ними тактичних цілей визначаються методи монетарної політики. Вибір методів та інструментів є прерогативою центрального банку. Регулювання грошово-кредитного ринку здійснюється з використанням таких інструментів, як: 1) визначення норм обов'язкових резервів; 2) відсоткову політику; 3) рефінансування комерційних банків; 4) операції з цінними паперами на відкритому ринку; 5) підтримання курсу національної валюти; 6) регулювання імпорту та експорту капіталу [2, С.9].

Висновки. Отже, Національний банк України здійснює керівництво всією кредитною системою країни, він покликаний регулювати кредит і грошовий обіг, контролювати та стабілізувати рух обмінного курсу національної валюти, згладжувати своїм впливом перепади в рівні ділової активності, цін і зайнятості, стимулювати зростання національної економіки на здоровому фінансовому ґрунті. Основним завданням Нацбанку є розробка й проведення кредитно-грошової політики. НБУ випускає гроші та розподіляє їх між комерційними банками, вилучає з обігу застарілі банкноти й монети, управляє державним боргом, тобто цілеспрямовано змінює ту його частину, яка представлена державними облігаціями. Головною метою грошово-кредитної політики у 2010 році та надалі, відповідно до Конституції України, лишатиметься забезпечення стабільності грошової одиниці, що є основою для забезпечення збалансованого економічного розвитку, підвищення рівня зайнятості та реальних доходів населення.

Список використаної літератури

1. Берназюк Я. Податково-правовий статус Національного банку України / Берназюк Я. // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 11. – С. 60–64.
2. Дзюблюк О. Стратегія монетарної політики Національного банку України та її вплив на економічний розвиток / Дзюблюк О. // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 1. – С. 8–15.

3. Закон України „Про Національний банк України” // Відомості Верховної Ради України – 1999. – № 29. – С. 238. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/> – Назва з титул. екрану.
4. Закон України „Про Національний банк України” від 27.02.2004. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14> – Назва з титул. екрану.
5. Закон України „Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>. – Назва з титул. екрану.
6. Коваленко В. В. Центральний банк і грошово-кредитна політика / Коваленко В. В. – К. : Знання України, 2006. – 332 с.
7. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14> – Назва з титул. екрану.
8. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/NBU> – Назва з титул.екрану.
9. Старинський М. В. Становлення Національного банку України як центрального банку держави / Старинський М. В. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми : УАБС НБУ, 2006. – Т. 15. – С. 143–149.